

12. Барташук Л.П. Гарантії забезпечення права людини на повагу до честі і гідності у кримінальному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Барташук Любов Петрівна. — К., 2011. — 237 с.

Надійшла до редакції 15.01.2018

Lazareva D.V. Ensuring the detainee's rights of the as the basis of legality during detention by authorized official. In the article, based on the interpretation of the norms of the current Criminal Procedural Code, the peculiarities of ensuring the rights of the detained person during the detention by an authorized official and the related problems of violation of the detainee's rights in the practical activities of law enforcement bodies are examined.

It has been concluded that the effectiveness of law enforcement activities of authorized officials during detention requires a comprehensive assessment taking into account the existing systemic links. To this end, it is proposed to use the characteristics of the security of the rights of the detainee, the criteria of which are: the legal definition of the situation associated with the restraint of liberty and personal immunity of the detainee in connection with the suspicion of committing a crime; knowledge of the detainee about his procedural rights; pro-formation of a third-party circle of persons determined by law about the fact of detention; unimpeded access of the detainee to legal aid; safe living conditions of the detained person; proper treatment of detainees, respect for his / her dignity.

Keywords: *rights of the detainee, measures to ensure criminal proceedings, detention by an authorized official.*

* * *

УДК 343.98 : 343.54

Лазарєв В.О.
провідний фахівець
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ОСОБА ПОТЕРПЛОГО ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО В ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ ТА СУТЕНЕРСТВА

Досліджено деякі аспекти розслідування втягнення неповнолітнього в заняття проституцією та сутенерства. Розглянуто особу потерпілого як елемент криміналістичної характеристики досліджуваного кримінального правопорушення, а також визначено її характерні ознаки.

Ключові слова: *сутенерство, неповнолітній, проституція, особа потерпілого, слідча (розшукова) дія, слідча ситуація.*

Постановка проблеми. Особа потерпілого є одним з можливих елементів криміналістичної характеристики злочинів. При розслідуванні втягнення неповнолітнього в заняття проституцією та сутенерства актуальність введен-

ня означеної складової до цієї структури є просто неодмінною. Це пояснюється необхідністю розширення можливостей слідчого стосовно проведення окремих слідчих (розшукових) дій та заходів. Крім того, зазначений елемент має сталі кореляційні зв'язки з іншими складовими криміналістичної характеристики досліджуваного кримінального правопорушення, зокрема, з особою злочинця, способом вчинення злочину тощо. Завдяки визначенню означених зв'язків працівники правоохоронних органів на початковому етапі розслідування зможуть висувати відповідні версії та будувати певну послідовність проведення різних слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та інших заходів в кримінальному провадженні.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Дослідженням особи потерпілого в кримінально-правовому та криміналістичному розрізі займалися такі вчені, як В.П. Бахін, Р.С. Белкін, О.М. Васильєв, І.Ф. Герасимов, В.А. Журавель, В.О. Образцов, В.І. Полубинський, Д.В. Рівман, М.В. Салтевський, М.В. Сенаторов Є.О. Центров, В.Ю. Шепітько, М.П. Яблоков. Втім ними не проводився розгляд особи потерпілого при розслідуванні втягнення неповнолітнього в заняття проституцією та сутенерства. Водночас, на практиці виникає потреба в науково-обґрунтованих криміналістичних рекомендаціях щодо вказаної слідчої (розшукової) дії у розрізі розслідування конкретних кримінальних правопорушень.

Метою даної статті є дослідження особи потерпілого як елемента криміналістичної характеристики втягнення неповнолітнього в заняття проституцією та сутенерства.

Виклад основного матеріалу. Починаючи мову про особу потерпілого необхідно надати її визначення. Доречною нам здається думка М.В. Сенаторова з приводу того, що завдяки дослідженню теорії кримінального права, положень кримінального закону та практики його застосування зробив висновок, що потерпілий від злочину та обставини, пов'язані з ним, мають значення для встановлення соціальної сутності злочину, з'ясування характеру та ступеня його суспільної небезпечності, криміналізації та декриміналізації діянь, диференціації кримінальної відповідальності. Чітка вказівка на потерпілого та обставини, пов'язані з ним, дозволяють відмежувати один злочин від іншого; виступають ознаками складу переважної частини злочинів; сприяють конкретизації інших ознак складу; враховуються при кваліфікації злочинів та призначенні покарання, а також при вирішенні питань чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі, звільнення від кримінальної відповідальності та відбування покарання [7, с. 3].

А вже Є.О. Центров, створюючи криміналістичне вчення про потерпілого, наголошував на тому, що особа потерпілого від злочину здавна привертала до себе увагу криміналістів, оскільки доволі часто, особливо на початковому етапі розслідування, жертва виступає у ролі одного з особливих джерел отримання суттєвої для встановлення істини інформації. Саме потерпілий від злочину нерідко повідомляє перші, вихідні, інколи дуже важливі для органі-

зації і проведення подальшого розслідування злочину фактичні відомості про подію, що відбулась [13, с. 8].

Загалом, ми підтримуємо точку зору В.І. Полубинського, який визначає особу потерпілого як людину, яка постраждала від неправомірних дій інших осіб, власної поведінки, збігу негативних обставин, нещасного випадку [5, с. 11]. Але все ж таки більш широко його визначив М.В. Сенаторов, формулюючи те, що потерпілий від злочину – це соціальний суб'єкт (фізична чи юридична особа, держава, інше соціальне утворення або ж суспільство в цілому), блага, праву чи інтересу якого, що знаходиться під охороною кримінального закону, злочином заподіюється шкода або створюється загроза такої. [8, с. 60]

В той же час необхідно відмітити, що для розслідування втягнення неповнолітніх в заняття проституцією має значення не саме поняття потерпілого, а наповнення його відповідними ознаками для створення ймовірного портрету або визначення окремих віктимогенних груп.

З приводу віктимності цієї наукової категорії В.А. Журавель слушно зазначає, що істотним моментом є встановлення й того, наскільки сприяла вчиненню злочину поведінка потерпілого. Такі дані мають певне значення не лише для попередження злочину, а й правильної побудови методики його розслідування, бо тільки відтворення обстановки та обставин події, поведінки злочинця і потерпілого допомагає як правильно кваліфікувати скоєне, так і швидко виявити і затримати злочинця. Віктимологічний підхід у розслідуванні злочинів полягає в тому, що вихідним моментом для збору інформації про особу, яка могла вчинити злочин, є особа потерпілого і його поведінка в ситуації злочину. [2, с. 97]

В чинному КПК визначено, що потерпілою може бути визнано як фізичну особу – за умови завдання їй моральної, фізичної або майнової шкоди, так і юридичну особу – за умови завдання їй майнової шкоди. В.Г. Пожар зазначає, що якщо раніше потерпілий у будь-якому випадку до сторони обвинувачення і користувався в судовому розгляді правами сторони обвинувачення, то за новим КПК потерпілий перебуває осторонь, це окремий учасник кримінального провадження, який стає стороною обвинувачення лише в окремих випадках, передбачених КПК (у разі зміни прокурором обвинувачення на менш тяжке або відмови прокурора від підтримання обвинувачення). Та й узагалі, якщо проаналізувати норми нового КПК можна дійти висновку, що постраждала особа від злочину може й не набути статусу потерпілого, якщо вона цього не забажає. У такому разі її можна залучити до провадження лише як свідка [4, с. 127].

Загалом, відомості про дану категорію або ж інформацію, надану потерпілим, визначають як таку, що може бути використана під час висунення слідчих версій, планування початкового та подальшого етапів розслідування, розроблення заходів криміналістичної профілактики тощо. Загалом, актуальність та практична корисність дослідження особи потерпілого детермінували

появу віктимологічного підходу у криміналістиці, відповідно до якого збирання інформації про злочинця розпочинається саме з дослідження особи та поведінки потерпілого [3, с. 46].

Кримінологічні показники і тенденції втягнення неповнолітніх у заняття проституцією, які дозволяють виявити дані офіційної статистики, не відповідають реальним масштабам поширення даного негативного соціального явища. У той же час вони мають значну цінність, оскільки відображають ступінь активності правоохоронних органів у виявленні фактів втягнення дітей та підлітків в «сексуальний бізнес». В регіонах, де коефіцієнт злочинності, пов'язаної з залученням неповнолітніх в заняття проституцією, вище, відповідно вище активність правоохоронних органів у виявленні зазначеної групи злочинів.

Слід розуміти, що потерпілим від кримінально караного діяння може стати будь хто. В той же час, деякі особи мають більше на це «шансів» в силу своїх особистісних особливостей, системи поглядів, уявлень про себе і свої обов'язки, конкретної життєвої ситуації, яка склалась. Адже дії потерпілого деякою мірою обумовлюють відповідні дії особи злочинця, провокують його, у зв'язку з чим виникає віктимогенна ситуація як окремих випадок криміногенної ситуації [11, с. 10].

Б. Холист серед ознак, що вказують на віктимність потерпілого вирізняє такі: біологічні властивості (стать, недостатність фізичного розвитку, вік); психічні властивості (агресивність, відсутність захисних механізмів); властивості, набуті через суспільне становище особи (наприклад, водії таксі, нічні охоронці, особи, які працюють вночі, та ін.); властивості, що характеризуються економічним становищем особи, матеріальна забезпеченість особи, її демонстрація [12, с. 73-77].

В свою чергу, В.О. Туляков з приводу рис потерпілих зазначає, що характерні для рикошетних жертв страждання, симптоми психологічних утруднень, що мають різне пояснення (емоційні чи поведінкові реакції на спричинення шкоди суб'єкту, до якого прив'язана рикошетна жертва, або звичайні людські уявлення про безпеку та справедливість оточуючого світу, що порушуються злочином, або відчуття страху тощо) [10, с. 116].

З огляду на зазначене, доречним нам здається умовивід Д.В. Рівмана з приводу того, що віктимність окремої особи поняття відносне, оскільки вона реалізується як через її особистісні риси, так і залежно від конкретної ситуації: зовнішніх обставин, характеристик злочинця тощо [6, с. 27]. Тобто слід розглядати всю сукупність певних ознак для побудови дієвих віктимогенних груп, дослідження яких зможе сприяти профілактиці втягнення неповнолітніх в заняття проституцією.

О.Н. Колесніченко зазначає, що система ознак щодо особи потерпілого має складну структуру, яка, зокрема, включає демографічні показники: а) стать, вік, місце проживання, навчання, роботи тощо; б) відомості про спосіб життя, риси характеру, звички, нахили, зв'язки (особисті, родинні, служ-

бові, побутові й інші), стосунки (ворожі, неприязні, дружні); в) у деяких методах розслідування – ознаки віктимності (аморальна, ризикова поведінка, необачність) [9, с. 37-38].

А вже С. В. Анощенкова до загальних ознак потерпілого у теорії кримінального права відносить такі:

- фізична природа потерпілого;
- сутнісна (соціально-правова) ознака потерпілого;
- характер шкоди, що заподіюється потерпілому, її реальність чи потенційність;
- юридичний факт, з яким пов'язана поява потерпілого;
- ставлення потерпілого до спричиненої йому шкоди [1, с. 64].

Перелік ознак та властивостей особи потерпілого, що можуть стати основою для його класифікації, найбільш повно, на наш погляд, надає В. Ю. Шепітько, зокрема виділяючи:

- відомості анкетного характеру (стать, вік, місце народження, роботи або навчання, стаж, професія (фах), сімейний стан, наявність родичів);
- соціально-психологічні дані (тип темпераменту, риси характеру, емоційні прояви, особливості взаємодії (спілкування) в колективі);
- особливості поведінки – до злочинної події, в момент вчинення злочину, після його вчинення;
- незалежні характеристики (за місцем роботи чи навчання, за місцем проживання, за показаннями рідних, близьких чи найближчого оточення);
- соціальні зв'язки (коло спілкування, найближчі знайомі, особливості проведення вільного часу, наявність або відсутність спільного бізнесу, комерційна діяльність, специфіка групової поведінки, бажання вступити в певні мікрогрупи);
- дані про суспільно-корисну діяльність, її особливості;
- матеріальне становище (наявність майна, в тому числі і нерухомості, грошових вкладів, джерело збагачення, наявність або відсутність боргових зобов'язань, отримання кредитів і можливість їх погашення);
- злочинний досвід (наявність або відсутність судимостей, зв'язки з кримінальними угрупованнями, дружні стосунки з особами, які притягувалися до кримінальної відповідальності);
- причини віктимної поведінки (виконання певних професійних функцій; соціальна деформація особистості) тощо [14, с. 164-165].

Згідно з результатами аналізу кримінальних проваджень потерпілі від втягнення неповнолітніх в заняття проституцією, мають деякі властивості, що зумовлюють їх віктимність.

Серед них можна виділити біологічні – стать, вік, фізичний розвиток (дітчата, які мають привабливу зовнішність, добре розвинені на свій вік); соціальні – соціальні ролі і статус (студенти та учні коледжів, які проживають далеко від сім'ї); економічні (малозабезпечені); морально-психологічні – схильність до вживання спиртних напоїв і наркотичних речовин, аморальний

спосіб життя. Не менш важливим чинником віктимності особи є випадкові знайомства та надмірна довіра до сторонніх осіб.

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень дав змогу встановити, що потерпілими в 96 % випадків є особи жіночої статі. Крім того, встановлено, що в 23 % – вони перебували у стані алкогольного сп'яніння. Також з'ясовано, що дівчата виявляли нерозбірливість у виборі знайомств – 19 %.

При проведенні окремих слідчих (розшукових) дій (допит потерпілого, од-ночасний допит раніше допитаних осіб, слідчий експеримент) потрібно перевіряти показання даних осіб. Оскільки непоодинокі випадки, коли неповнолітні намагаються зобразити свою роль у втягненні себе в заняття проституцією по-іншому. Зокрема, вказують, що їх втягнули в злочинну діяльність обманом, примусом, хоча насправді вони добровільно почали займатись проституцією.

До факторів, що впливають на процес втягнення неповнолітнього в за-няття проституцією відносяться:

– соціально-економічні детермінанти: несприятливе економічне стано-вище значної частини населення, в першу чергу неповнолітніх, що приводить до пошуку джерел засобів до існування, в тому числі і за допомогою заняття проституцією;

– криза духовно-моральної сфери суспільства: руйнування моральних і поведінкових стереотипів; схвалення антисоціальних форм поведінки, спря-мованої на отримання матеріальної вигоди, в тому числі і шляхом надання сексуальних послуг;

– деморалізація статевої відносин: комерціалізація інтимної сфери; без-ладні статеві зв'язки; ранній початок статевого життя; недосконалість систе-ми статевого виховання;

– пропаганда проституції, в тому числі за участю неповнолітніх, в кіно, на телебаченні, в мережі Інтернет та інших засобах масової комунікації;

– проблеми в сімейному і шкільному вихованні неповнолітніх: індифе-рентне ставлення до поведінки дитини, а також свідоме формування негатив-ного поведінки неповнолітніх;

– недосконалість системи організації дозвілля неповнолітніх: відсутність у молоді уявлення про соціально-позитивних формах проведення дозвілля або відсутність можливості скористатися ними;

– недоліки в правові заходи протидії сексуальній експлуатації неповноліт-ніх: недосконалість кримінального, сімейного законодавства, законодавства про засоби масової інформації, про рекламу, про адміністративні правопорушення;

– недоліки в роботі правоохоронних органів у попередженні, виявленні, розкритті та розслідуванні злочинів, пов'язаних із залученням неповнолітніх в «сексуальний бізнес»: відсутність спеціалізованих підрозділів органів внутріш-ніх справ, відсутність регулярних оперативно-профілактичних операцій, спря-мованих на виявлення фактів втягнення неповнолітніх у заняття проституцією;

Висновки. Підводячи підсумок, зазначимо, що потерпілий від злочину нерідко повідомляє перші, вихідні, інколи дуже важливі відомості про подію,

що відбулась, для організації і проведення подальшого розслідування злочину. Система ознак, що його характеризує, включає демографічні показники; відомості про спосіб життя, риси характеру, звички, нахили, зв'язки; ознаки віктимності. Серед них можна виділити біологічні – стать, вік, фізичний розвиток (дівчата, які мають привабливу зовнішність, добре розвинені на свій вік); соціальні – соціальні ролі і статус (студенти та учні коледжів, які проживають далеко від сім'ї); економічні (малозабезпечені); морально-психологічні – схильність до вживання спиртних напоїв і наркотичних речовин, аморальний спосіб життя. Дослідження зазначених відомостей дає змогу планувати процес розслідування втягнення неповнолітнього в заняття проституцією.

Бібліографічні посилання

1. Анощенкова С. В. Уголовно-правовое учение о потерпевшем / Москва: Волтерс Клувер, 2006. 172 с.
2. Журавель В. А. Допрос потерпевшего и использование его показаний для построения методики расследования отдельных видов преступлений : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Харьк. юрид. ин-т. Харьков, 1983. 246 с.
3. Журавель В. А. Допрос потерпевшего при виктимном поведении // Криминалистика и судебная экспертиза. Вып. 26. К. : Вища шк., 1983. С. 46-51.
4. Пожар В. Г. Процесуальний статус потерпілого за новим кримінальним процесуальним кодексом України: позитивні кроки та прогалини правової регламентації // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. № 2. 2013. С. 126-131.
5. Полубинский В. И. Виктимологические аспекты профилактики преступлений / М.: Академия МВД СССР, 1980. 121 с.
6. Ривман Д. В. О содержании понятия виктимность // Вопросы теории и практики борьбы с преступностью. Ленинград, 1974. С. 18-28.
7. Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Нац. юрид. акад. України. Харків, 2005. 20 с.
8. Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві / За науковою редакцією доктора юридичних наук, професора, академіка Академії правових наук України В.І. Борисова. Х.: Право, 2006. 208 с.
9. Советская криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений / В.К. Лисиченко, В.И. Гончаренко, М.В. Салтевский и др.; под ред. В.К. Лисиченко. К.: Выща шк. Головное изд-во, 1988. 405 с.
10. Туляков В. А. Виктимология: социальные и криминологические проблемы : моногр. / Одесса: Юридична література, 2000. 335 с.
11. Франк Л. В. Виктимология и виктимность / Душанбе, 1972. с. 10.
12. Хольст Б. Факторы, формирующие виктимность // Вопросы борьбы с преступностью. М.: Юридическая лит-ра, 1984. Вып. 41. С. 73-77.
13. Центров Е. Е. Криминалистическое учение о потерпевшем / М.: Московский гос. ун-тет, 1988. 160 с.
14. Шепітько В. Ю. Особа потерпілого в системі криміналістичної характеристики злочинів // Проблеми законності : республік. між від. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. Х. : Нац. юрид. акад. України, 2008. Вип. 93. С. 168-174.

Надійшла до редакції 12.01.2018

Lazaryev V.O. Personality of victim as element of forensic description of involving minors in prostitution and pimping. The article deals with some aspects of the investigation of involvement of a minor in prostitution and pimping. The person of the victim as an element of forensic characteristics of the investigated criminal offense is considered, as well as its characteristic features is determined.

The author notes that the person of the victim is one of the possible elements of the forensic character of the crime. In investigating the involvement of a minor in the occupation of prostitution and pimping, the relevance of the introduction of a specified component to this structure is simply indispensable. This is due to the need to expand the capacity of the investigator to conduct separate investigatory (search) actions and measures. In addition, this element has a stable correlation with other components of the forensic characteristics of the investigated criminal offense, in particular, with the person of the offender, the way of committing the crime, etc. Due to the definition of these links, law enforcement officers will initially be able to put forward relevant versions of the investigation and build a certain sequence of conducting various investigative (search), secret investigation (search) actions and other measures in criminal proceedings.

The system of features that characterizes it includes demographic indicators; information about a way of life, features of character, habits, inclinations, connections; signs of victimhood. Among them one can distinguish biological – gender, age, physical development (girls who have an attractive appearance, well developed for their age); social - social roles and status (students and college students living far away from the family); economic (low income); moral and psychological - a tendency to use alcoholic beverages and narcotic substances, an immoral way of life.

Keywords: *pimping, juvenile, prostitution, victim, investigative (search) action, investigative situation.*

* * *

УДК 343.985

Літун О.О.

аспірант

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ПОНЯТТЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗШУКУ ДІТЕЙ, ЯКІ ЗНИКЛИ БЕЗВІСТИ

Визначено поняття оперативно-розшукового забезпечення розшуку дітей, які зникли безвісти. У результаті узагальнення розшукової роботи оперативних і слідчих підрозділів, а також вивчення наукових праць, здійснено аналіз сучасних наукових підходів до розуміння поняття «оперативно-розшукове забезпечення», що у комплексі із результатами попереднього опитування думок слідчих та оперативних працівників лягло в основу визначення специфіки розшуку дітей, які зникли безвісти, та надало змогу сформулювати поняття «оперативно-розшукове забезпечення розшуку дітей, які зникли безвісти» як систему організаційних та оперативно-розшукових заходів, а також заходів оперативного пошуку з використанням наявних тільки в оперативних підрозділах можливостей, спрямованих на встановлення обставин зникнення дитини, місця її перебування.

Ключові слова: *зниклий безвісти, кримінальне провадження, оперативно-розшуковий захід, оперативно-розшукове забезпечення, розшук дитини.*